

ศิลปะประดิษฐ์

ความหมายของศิลปะประดิษฐ์

ศิลปะประดิษฐ์ (Artistic Invention) หมายถึง ศิลปะแขนงหนึ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นด้วยมือ (hand-made) โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ ด้วยการคิดค้นรูปแบบขึ้นใหม่ หรือเลียนรูปแบบจากธรรมชาติ ซึ่งมีสิ่งแวดล้อมและวัสดุเป็นสื่อคล้อย เป็นผลงานที่เกิดจากการสร้างสรรค์ โดยมุ่งเน้นความสวยงาม ความประณีต เพื่อการประดับ ตกแต่งเป็นหลัก มีประโยชน์ใช้สอยเป็นเพียงส่วนประกอบ แต่มีงานศิลปะประดิษฐ์บางชนิด อาจจะมีทั้งความสวยงาม ความประณีต และประโยชน์ใช้สอยร่วมอยู่ในงานชิ้นเดียวกันได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของผู้สร้าง ตามนัยความหมายดังกล่าวนี้ศิลปะประดิษฐ์จึงไม่รวมถึงการผลิตในระบบอุตสาหกรรม แม้งานอุตสาหกรรมบางชิ้นจะมีความสวยงามและแปลกในรูปแบบก็ตาม วัสดุที่นำมาใช้ในการสร้างงานศิลปะประดิษฐ์มีมากมายหลายชนิด มีทั้งวัสดุที่ได้จากธรรมชาติและวัสดุที่มนุษย์สังเคราะห์ขึ้น และมีเทคนิคการสร้างสรรค์หลายวิธี

ประเภทของศิลปะประดิษฐ์

ศิลปะประดิษฐ์สามารถแบ่งได้ตามวิธีการสร้างสรรค์และวัสดุที่ใช้ดังนี้

๑. ประเภทเย็บปักถักร้อย แบ่งได้ ๒ ประเภทคือ

๑.๑ ประเภทเย็บปะและปัก เป็นศิลปะประดิษฐ์

ที่มีระนาบรองรับ วัสดุที่เป็นระนาบรองรับได้แก่ ผ้า กระดาษ หนังสือ ฯลฯ แล้วนำวัสดุอีกชิ้นหนึ่งที่เป็นเส้น เช่น เส้นด้าย หรือแผ่นเช่น เศษผ้า มาปะ ปัก และเย็บ ให้เกิดลวดลายสวยงามขึ้นบนระนาบนั้น ซึ่งการปักอาจจะใช้ด้ายสี ดินเหนียว ดินทอง เลื่อม ฯลฯ มาปักให้เกิดลวดลายสวยงาม สำหรับการปะนั้นอาจจะใช้เศษผ้าสีมาติดเป็นรูปร่าง แล้วเย็บตามขอบริมให้ติดกับพื้นที่เป็นระนาบรองรับ วิธีเย็บปะ และปักนี้ เป็นวิธีที่นำมาใช้ร่วมกันได้ เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้ามะ และปัก ตามบริเวณต่าง ๆ ของเสื้อผ้าให้เหมาะสมสวยงาม

๑.๒ ประเภทถักและร้อย การถักและร้อย เป็นการประดิษฐ์ที่ทำให้เกิดรูปทรงด้วยตัววัสดุเอง เช่น การถักเชือก ไหมพรม ด้าย ฯลฯ ให้เป็นเส้นหนาหรือแผ่เป็นแผ่นกว้าง จะใช้เครื่องมือ เช่น เข็มถักหรือมือถัก (macrame) ก็ได้ ส่วนการร้อยมักจะใช้วัสดุที่มีรูกลวงตรงกลาง เช่น ลูกปัดสีต่าง ๆ ไข่มุก เมล็ดพืช ฯลฯ มาร้อยเป็นเครื่องประดับ ความสวยงามจะอยู่ที่ การออกแบบ เลือกสี เพื่อสร้างลวดลายสลับตามความคิดของผู้ประดิษฐ์

๒. ประเภททอและสาน

เป็นการนำวัสดุ เช่น ด้าย เชือก ดอกไม้ ไม้ กก หวาย ไหม ฯลฯ มาขัดระหว่างเส้นยืนกับเส้นนอน ให้เกิดเป็นความกว้าง ความยาว และความหนา ศิลปะประดิษฐ์ประเภทสานจะต่างกับประเภททอตรงที่สร้างสรรค์ด้วยการขัดระหว่างเส้นยืนและเส้นนอนของวัสดุ ให้เกิดเป็นรูปทรงสวยงามประณีต ส่วนการทอจะใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า “ทูก” หรือ “กี่” เป็นเครื่องมือสำหรับทอ ความสวยงามเกิดจากการสลับด้ายสีขึ้นลง ศิลปะประดิษฐ์ประเภททอมีลวดลายสวยงาม ซึ่งลวดลายนั้นแสดงให้เห็นลักษณะพิเศษของความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ของผู้ประดิษฐ์ และตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น ศิลปะประดิษฐ์ประเภททอและสานนี้ นอกจากจะมีคุณค่าทางความสวยงามประณีตแล้ว ยังมีคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอยด้วย

๓. ประเภทปั้นและแกะสลัก

ส่วนมากเป็นงานสร้างสรรค์ชิ้นเล็ก ๆ ที่มีความประณีตบรรจงในการทำมาก เช่น การปั้นดอกกุหลาบจากแป้งขนมปังเป็นเครื่องประดับ ปั้นตุ๊กตาชาววังตัวเล็ก ๆ เพื่อนำไปประดับตกแต่ง ปั้นเครื่องประดับจากดินแล้วนำไปเผาเคลือบ ฯลฯ ส่วนการแกะสลักก็หมายถึง การแกะ การสลัก การฉลุ พืชผักผลไม้หรือวัสดุเนื้ออ่อน เช่น แกะสลักมะละกอ พักทอง แดงกวา จิง ทุบ ไม้ ฯลฯ

๔. ประเภทเขียนลวดลาย

เป็นการเขียนลวดลายบนวัสดุต่าง ๆ มีทั้งการเขียนบนภาชนะเครื่องใช้ เสื้อผ้า เครื่องประดับผ้าผนังและสิ่งของประดับตกแต่งห้อง ฯลฯ การเขียนลวดลายต่าง ๆ นี้มีทั้งลวดลายที่เลียนรูปแบบจากธรรมชาติ และลวดลายที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ วัสดุที่ใช้ในการเขียนลวดลายได้แก่ พู่กัน สีต่าง ๆ ฯลฯ แต่การเขียนให้เกิดลวดลายนี้อาจใช้วิธีต่าง ๆ เช่น การขีด ขีด หรือพิมพ์ เป็นต้น

๕. ประเภทดอกไม้

แบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ

๕.๑ ประเภทนิยมใช้วัสดุจากธรรมชาติที่ยังสดอยู่ เช่น ดอกบานไม่รู้โรย ดอกกรัก ดอกมะลิ กาบพลับพลึง ใบตอง ใบเงินใบทอง ใบกระป้อ ดอกพุด ฯลฯ มาประดิษฐ์ตกแต่งให้เกิดความสวยงาม ในต่างประเทศมีศิลปะประดิษฐ์ประเภทดอกไม้สดนี้เช่นกัน แต่มักประดิษฐ์ในรูปแบบของการนำดอกไม้สดมาปักในแจกัน เป็นรูปทรงต่าง ๆ ส่วนในประเทศไทยนั้น มีการประดิษฐ์ดอกไม้สดเป็นกระถาง โคม และเครื่องแขวน ซึ่งมีหลักฐานว่ามีมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย การประดิษฐ์ดอกไม้สดของไทยในปัจจุบันยังนิยมทำตามแบบดั้งเดิม แม้จะได้มีการคิดประดิษฐ์รูปแบบใหม่บ้างแต่ก็เป็นส่วนน้อย ศิลปะประดิษฐ์ประเภทดอกไม้สดนี้ นิยมใช้ในงานพิธีสำคัญ ๆ ซึ่งมีรูปแบบของการประดิษฐ์แตกต่างกัน เช่น การเย็บจีบใบตองเป็นบายศรี การประดิษฐ์ร้อยดอกไม้เป็นพวงมาลัยในงานมงคลสมรส การประดิษฐ์ดอกไม้สดเป็นพวงหรีดในงานศพ เป็นต้น

๕.๒ ประเภทที่ใช้วัสดุสังเคราะห์ขึ้น เช่น ผ้า กระดาษ พลาสติก ประดิษฐ์เลียนรูปแบบดอกไม้จากธรรมชาติ ดอกไม้ประดิษฐ์ชนิดนี้ปัจจุบันได้รับความนิยมมาก เพราะมีความคงทนกว่าดอกไม้จริง และยังมีสีสันสวยงามใกล้เคียงกับธรรมชาติ ปัจจุบันมีการประดิษฐ์ดอกไม้ซึ่งเกิดจากระบบอุตสาหกรรม แต่ไม่มีความประณีตเท่าการประดิษฐ์โดยใช้มือ และดอกไม้ประดิษฐ์จากระบบอุตสาหกรรมไม่จัดเป็นศิลปะประดิษฐ์

๖. ประเภทวัสดุเหลือใช้

คำว่า “วัสดุเหลือใช้” มีความหมายกว้างมาก

เพราะรวมวัสดุทุกชนิดทุกประเภท ซึ่งสามารถนำมาสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นผลงานที่มีคุณค่าทางความงามและประโยชน์ใช้สอยได้มากมายหลายรูปแบบ การนำวัสดุเหลือใช้มาประดิษฐ์ จำเป็นต้องเข้าใจถึงคุณสมบัติของวัสดุแต่ละชนิด เพื่อให้ได้งานที่มีคุณภาพ มีความเหมาะสมสวยงามตรงกับคุณสมบัติของวัสดุ ซึ่งจะเกี่ยวข้องไปถึงด้านประโยชน์ใช้สอย และการเก็บรักษาไปพร้อมกันด้วย วิธีสร้างสรรค์วัสดุเหลือใช้ไม่มีวิธีหนึ่งวิธีใดเฉพาะ สามารถสร้างได้หลายวิธี ไม่มีกำหนดแน่นอน ขึ้นอยู่กับการออกแบบและกระบวนการประดิษฐ์ของผู้ประดิษฐ์ เช่น การนำเศษผ้าที่เหลือจากการตัดเสื้อ มาเย็บต่อ ๆ กันเป็นผ้าปูโต๊ะ การนำถุงเท้า ซึ่งไม่ใช่ประโยชน์แล้วมาประดิษฐ์เป็นตุ๊กตา นำเศษหนังมาทำเป็นพวงกุญแจหรือกระเป๋าใส่เศษสตางค์ เป็นต้น

พื้นฐานการสร้างงานศิลปะประดิษฐ์

๑. รู้เป้าหมายของการทำงานชิ้นนั้น ๆ ว่าการประดิษฐ์นั้นนำไปใช้เพื่ออะไร เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างการออกแบบและวัสดุที่ใช้

๒. รู้คุณสมบัติของวัสดุที่จะนำมาใช้ เพื่อจะได้เลือกใช้ให้เหมาะสมกับคุณสมบัติของวัสดุแต่ละชนิด ซึ่งมีคุณสมบัติแตกต่างกันและนำไปใช้ในการประดิษฐ์ได้ไม่เหมือนกัน แม้จะใช้วิธีการประดิษฐ์อย่างเดียวกันก็ตาม

๓. รู้กระบวนการประดิษฐ์ที่เป็นระบบ คือ

๓.๑ ออกแบบล่วงหน้าก่อนลงมือทำงาน การออกแบบเป็นการสรุปความคิดไปสู่เป้าหมาย ทำให้รู้การแก้ปัญหาในเรื่องของส่วนรวมทั้งหมัดก่อนลงมือทำจริง

๓.๒ แก้ปัญหาระหว่างปฏิบัติงานได้ การแก้ปัญหาเป็นการพิจารณาปรับปรุงเพิ่มเติมส่วนที่ควรแก้ไขให้สมบูรณ์ เพื่อให้ได้งานที่ดียิ่งขึ้น

๓.๓ การสร้างงานจะต้องมีความประณีตเรียบร้อยทุกขั้นตอนในการทำผลสำเร็จของงานตรงตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ สามารถนำไปใช้ได้จริงและมีคุณค่าของฝีมืออย่างเด่นชัด

๔. รู้พื้นฐานการออกแบบและหลักการออกแบบเบื้องต้น เพื่อนำไปใช้ในการจัดองค์ประกอบส่วนรวม และส่วนย่อยของสิ่งประดิษฐ์ มีความคิดสร้างสรรค์ ด้านความสวยงามและประโยชน์ใช้สอย รู้วิธีการตัดแปลงวัสดุต่าง ๆ มาสร้างสรรค์ให้ได้งานที่มีคุณค่ามากที่สุด

การสอนวิชา “ศิลปะประดิษฐ์” ในสถานศึกษา

ในระดับประถมศึกษาตอนต้นและประถมศึกษาตอนปลาย วิชาศิลปะประดิษฐ์ไม่ได้จัดเป็นวิชาที่มีการ

เรียนการสอนโดยตรง แต่แทรกอยู่ในกลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ

สำหรับระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตร พุทธศักราช ๒๕๒๑ กระทรวงศึกษาได้กำหนดให้ศิลปะประดิษฐ์เป็นวิชาเลือก และในระดับอุดมศึกษานั้น วิชาศิลปะประดิษฐ์เป็นทั้งวิชาเอกและวิชาบังคับที่นักศึกษาวิชาเอกคหกรรมศาสตร์ในวิทยาลัยครูบางแห่งต้องเรียน

วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ

บรรณานุกรม

- กนิง จันทรศิริ. เทคนิคการอาชีพศิลปะประดิษฐ์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๑
- คาราศรี สมสวัสดิ์. ศิลปะประดิษฐ์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.
- วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ. ศิลปะประดิษฐ์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๖.